

JONAS INGVARSSON

Bombák és vírusok

Johannes Heldén és a természet nyelve

Bevezetőül két idézettel kezdem, melyek a nyolcvanas évek popkultúrájából sokak számára ismerősek. Az egyik a *The Final Cut* (1983) című Pink Floyd-albumon található. A szám címe *Two Suns in the Sunset*, melyben az egyik nap a „valódi”, a másik pedig a visszapillantótükörben felvillanó bomba:

and as the windshield melts
my tears evaporate
leaving only charcoal to defend
finally i understand
the feelings of the few
ashes and diamonds
foe and friend
we were all equal in the end

Nem sokkal az album megjelenése után Morrissey *The Smith* című száma aratott sikert:

Ask:
“If it’s not love,

then it’s the bomb
that will bring us together”

Ezek a metaforák és ez a valóság már egy eltűnt idő részei. A mi generációnk már a robbanás valós fenyegetésének árnyékában nőtt fel. Méghozzá egy nagy robbanás árnyékában. Ezek is olyan metaforák, melyek abból az időből származnak, amikor a számítógépeket még úgy képzeltük el, mintha egy sci fi-filmből vágták volna ki őket; hatalmas fémdobozok egy elzárt teremben, surrogó mágneses szalagok, villogó lámpák. Ezeket a gigantikus méretű gépeket könnyű volt a tudatunkban összekapcsolni a pusztító bombákkal, melyeket robotok juttatnak célba. Mindkettő, a bomba és a masina is az embertelen megtestesítője volt, kiszámíthatatlan technikai szörnyek. Mindkettő lehetőleg egy őrült professzor laboratóriumában született.

Nagy számítógépek, nagy bombák. De a félelem mögött ott lapul valami kontrollálhatóság: *ott* van a bomba és *ott* van a gép.

A múlt évezred végén, az utolsó másodpercekben, egyszerre minden megváltozott. Ezekben a pillanatokban, és a következő évezred első másodperceiben egy új ismeretelmélet jelenik meg. Úgy értem, ekkor jelenik meg a tudatunkban egy új gondolkodásmód. Az előző évezred végén először csak tétován vibrálva, aztán egyre intenzívebben. Ugye mindnyájan emlékszünk, mi volt az a Y2K, vagyis Year 2000? A katasztrófa elkerülhetetlen érzése, mikor minden véget ér, és mindez pontban éjfélkor, mivel az egyesek és a nullák átmenete elakadt a 99 és a 00 között.

Ekkor mindenki úgy érezte, ott és akkor összetartozunk. Ez az újfajta összetartozást nem intellektuális vagy érzelmi síkon éreztük, hanem digitálisan. A sors iróniája, hogy éppen akkor éreztük ezt az összetartozást, mikor annak összeomlása nyilvánvalóvá vált. Akkor vége lett.

Annak ellenére, hogy valójában semmi sem történt, az Y2K megtanított arra, hogy a digitális technika a gépek világából kiköltözik, és ezentúl kultúránk és létünk része lesz. A fenyegetettség érzésében is eltolódás következett be. A bombából és a gépből a fenyegetés a hálózatba, sejtekbe és vírusokba költözött. A legnagyobb fenyegetés, a terror is a hálózatokon és sejteken keresztül terjed. De az is lehet, hogy a madarak és disznók által terjesztett vírus hamarabb öl meg minket.

Mindez nem kizárt. De hogy kapcsolódik mindez Johannes Heldénhez?

A *Field* című installáció bemutató szövegében 2015-ben Heldén a kódok, a DNS és a nyelv összefüggéséről ír. Ez a kérdés már régóta izgatta, és műveiben szüntelen csúsztatást figyelhetünk meg technika, digitalizáció, természet, alkotás, automatizmus, játék, élő és élettelen között. Ez a koncepció poszt-humanista szögből szemlélve Heldén látásmódja, melyben nincs éles határ élő, élettelen, természet, kultúra, kód és nyelv, ember és kő között.

A kibernetikában kód és ember közötti kapcsolatot az elsők közt Norbert Wiener keresett a negyvenes évek végén. Gondolatmenete néhol egészen elképesztő. A következőket írja a *The Human Use of Human Beings* (1950) című könyvében:

First Contact. Fotók: Carl Henrik Tillberg

A Better Tomorrow

Ebben a fejezetben egy hasonlóságot szeretnék bevezetni, mely az élő szervezetet üzenatként fogja fel. [...] Tény, hogy egy emberi mintát nem tudunk telegráfon elküldeni egyik helyről a másikra technikai nehézségek miatt: az is nehezen lenne megvalósítható, hogy egy szervezet életben maradjon az efféle procedúra során. Mindez azonban nem azt jelenti, hogy maga az ötlet teljes képtelenség.

Wiener ötlete azon alapul, hogy az emberi szervezet nemcsak vízből áll, hanem információból is. A legutóbbi évtized kutatásai utol is érték Wiener elméletét. HUGO, The Human Genome Project azzal állt elő,

hogy fel is törte már az emberi gének kódját. A kód állítólag 3,1 milliárd betűből áll. A legjelentősebb azonban, hogy HUGO nem más, mint egy nyelv, mely az embert írja le teljes egészében, ha úgy tetszik: magát az életet. Információ vagyunk.

Norbert Wienerrel egyidőben tevékenykedett a jezsuita palentológus, Pierre Teilhard de Chardin. Életműve a technikafilozófia, a profetikusan teológia és a spekulatív darwinizmus elegye. Teilhard szerint végül az evolúció egyetlen pontban fut össze, az Ómegában, mely Krisztus maga. Talán szédítő gondolat, de úgy gondolom, maga az út az érdekes, ahogy szerinte addig eljutunk.

A negyvenes évek végén fogalmazta meg azokat a nagyszabású evolúcióelméleti gondolatokat, melyek nem sokkal halála után, 1955-ben jelentek meg *Le Phénomène humain* címmel. Darwin a fajok fejlődésének biológiai folyamatát írta le, Teilhard viszont a mentális fejlődést akarta nyomon követni. A fejlődésnek eddig a teremtés külső szélével foglalkozott, pedig az evolúció minden fázisának egy külső és belső oldala is van. Ebből a logikus gondolatmenetből arra a következtetésre jut, hogy akárcsak a biológiai fejlődés folyamán, az egyes fajok nemcsak úgy, a semmiből fejlődtek ki, a „tudat” sem előzmények nélküli, hanem előző stádiumok *szerveződéséből* jött létre.

„Semmi a világon, aminek volt már valamilyen kezdete, nem fejlődhet tovább anélkül, hogy különböző kritikus küszöbökön ne kellene átjutnia, és semmi nem juthat el ezeket a küszöbököt megkerülve hirtelen az utolsó stádiumhoz. A gondolkodás képessége, igen kezdetleges formában, már a teremtéskor is ott volt. Ebből pedig csak egy következtetést vonhatunk le, azt, hogy az anyag gondolkodik” – írja Teilhard.

Tovább csiszolgatva gondolatmenetét, arra jut, hogy a Földnek különböző szférái vannak; a Baryszféra, a Litoszféra, a Hidroszféra, az Atmoszféra és a Bioszféra, de ezek kiegészülnek még egygel, amit ő Nooszféranak nevez, s mely sokak számára az internet szinonimája lett.

„Egy marslakó, aki képes lenne elemezni sziderikus sugárzások lelki és fizikai összetevőit, nem a kék tengereket, zöld erdőket tartaná bolygónk legkarakterisztikusabb jellemzőinek, hanem a gondolatok foszforeszkálását” – véli Teilhard.

A jezsuita elmélkedéseinek fényében mit is mondjunk Heldén *Field* című művéről? Gondoljunk bármire, egy biztos, a mű bevon minket, miközben nézzük. Arra emlékeztet, hogy a távolságtartó műélvezet, a passzív olvasás, a benyomások csöndes fogyasztása, akárcsak a modernitás, csak egy zárójel az ember kulturális evolúciójában. Az ábrázolást gyakran a mimézis görög fogalmával szokták jelölni. A modernitás esztétikáját megfogalmazó elméletekben pedig gyakori felfogás az, hogy a művészet ábrázolás. Az antik mimézis-fogalom azonban a methexis is magában rejti, amit így fordíthatnánk le: 'együtt-alkotás'. Olyasmi ez, ami a digitális ismeretelméletben is előfordul. Elektronikus gondolkodási formáink mind határokat feszegetnek és aktív részvételt kívánnak.

Ezek után térjünk vissza a kezdeti idézetekhez.

Emlékszünk a *The Smith* folytatására?

Nature is language - can't you read?

Nature is language - can't you read?

(Fordította: Lipcsey Andersson Emőke)